

“Скритата” икономика в България

(НАСЕЛЕНИЕ)

Vitosha
Research

Март 2003г.

СЪДЪРЖАНИЕ

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	3
ИНДЕКСИ ЗА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА	4
РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	5
<i>I. ТРУДОВО-ПРАВНИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ</i>	7
<i>II. СКРИТИ ОБОРОТИ</i>	15
<i>III. ПРЕРАЗПРЕДЕЛЕНИЕ</i>	19
<i>IV. СПЕСТЯВАНИЯ</i>	22
<i>V. НАТУРАЛНА ИКОНОМИКА</i>	23
ПРИЛОЖЕНИЕ. СТОЙНОСТИ НА ИНДЕКСИТЕ ЗА “СКРИТА” ИКОНОМИКА	29

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Изводка

Национално представително изследване на населението, обхващащо 1107 респондента на възраст над 18 г.

Метод на изследването

Методът на изследване е персонално стандартизирано интервю.

Полева работа

Полевата работа беше извършена в периода 23.01.2003 г. - 03.02.2003 г.

ИНДЕКСИ ЗА “СКРИТАТА” ИКОНОМИКА

- Индексите за “скритата” икономика са основен продукт на *Мониторинга на размера и динамиката на “скритата” икономика в България (МСИ)*, който социологическа агенция “Витоша рисърч” започна да провежда през 2002 г. Стойностите на индексите се актуализират на всеки 3 месеца на основата на данни от емпирични социологически изследвания.
- Индексите за “скритата” икономика приемат стойности от 0 до 10.
- Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за размера и проявите на “скритата” икономика в страната.
- Индексите, чиято числова стойност клони към 0, са индикатор за ниско ниво на скрита икономика.
- Индексите за “скритата” икономика са групирани в следните категории:
 - I. Неотчетена икономическа дейност:*
 - Заетост;
 - Скрити обороти.
 - II. Натурална икономика и домашно стопанство:*
 - Заетост;
 - Доходи;
 - Потребление.
- Стойностите на индексите за “скритата” икономика са представени в Приложение.

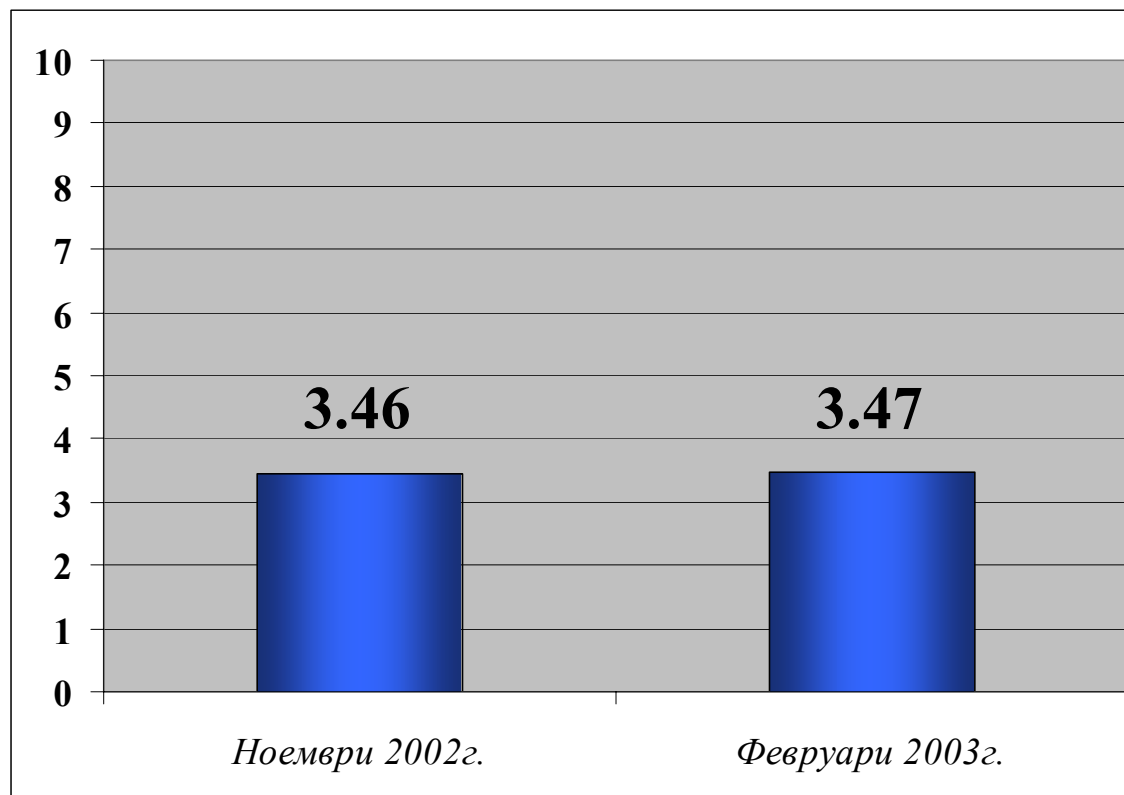
РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

1. ИНДЕКС “СКРИТА ИКОНОМИКА”

Този индекс дава обобщаваща оценка на проявите на “скритата” икономика в различни икономически сфери, групирани в две основни категории – *заетост и натурална икономика и домашно стопанство*. Той е синтетичен измерител на дела на “скритата” икономика и има за цел да проследи промяната в него като цяло.

Както се вижда от *Графика 1* в периода Ноември 2002г. – Февруари 2003г. не е регистрирана промяна в общия дял на “скритата” икономика в страната. Въпреки че неговата стойност остава константна, при отделните характеристики, които съставят индекса, се забелязват съществени промени, което показва познавателната стойност на представените индекси. Освен представа за общата стойност на “скритата” икономика, те дават информация и за тежестта на отделните подсектори и за “сивотата” в тях – напр. в заетостта, данъчната система, различните икономически сектори (производство, индустрия, търговия и др.).

ГРАФИКА 1 ИНДЕКС “СКРИТА ИКОНОМИКА”

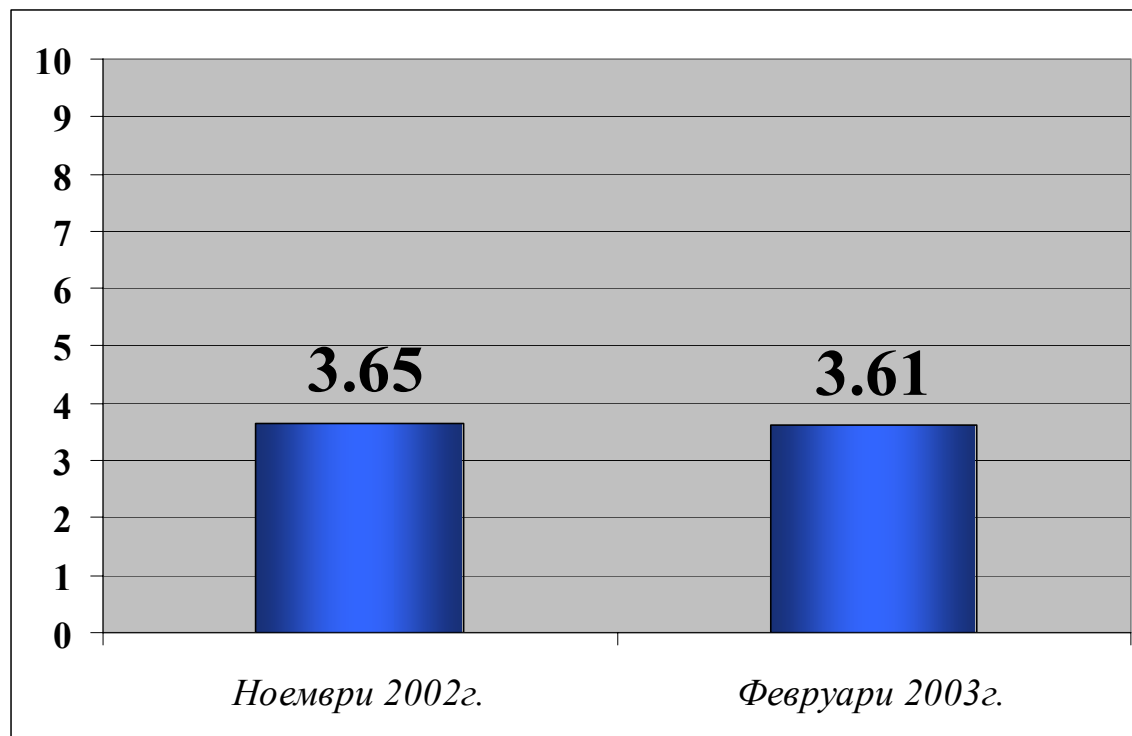
База: Всички респонденти (Ноември 2002г. N=1077; Февруари 2003г. N=1107)

2. ИНДЕКС “НЕОТЧЕТЕНА ИКОНОМИЧЕСКА ДЕЙНОСТ”

Индекс “Неотчетена икономическа дейност” обобщава информацията за скритите доходи и скритите обороти, засягащи населението. Той включва два основни под-индекса – “Заетост/трудова отношения” и “Скрити обороти”, които дават представа за извършването на нерегистрирани трудови дейности, неплащането на социални и здравни осигуровки, честота на получаване на данъчни документи за ползване на определени услуги и покупка на основни видове стоки и др.

Отново цялостната оценка на този аспект на “скритата” икономика е без промяна, въпреки че сред съставлящите я характеристики се наблюдава движение в посока покачване или намаляване на стойностите. (Графика 2)

ГРАФИКА 2 ИНДЕКС “НЕОТЧЕТЕНА ИКОНОМИЧЕСКА ДЕЙНОСТ”

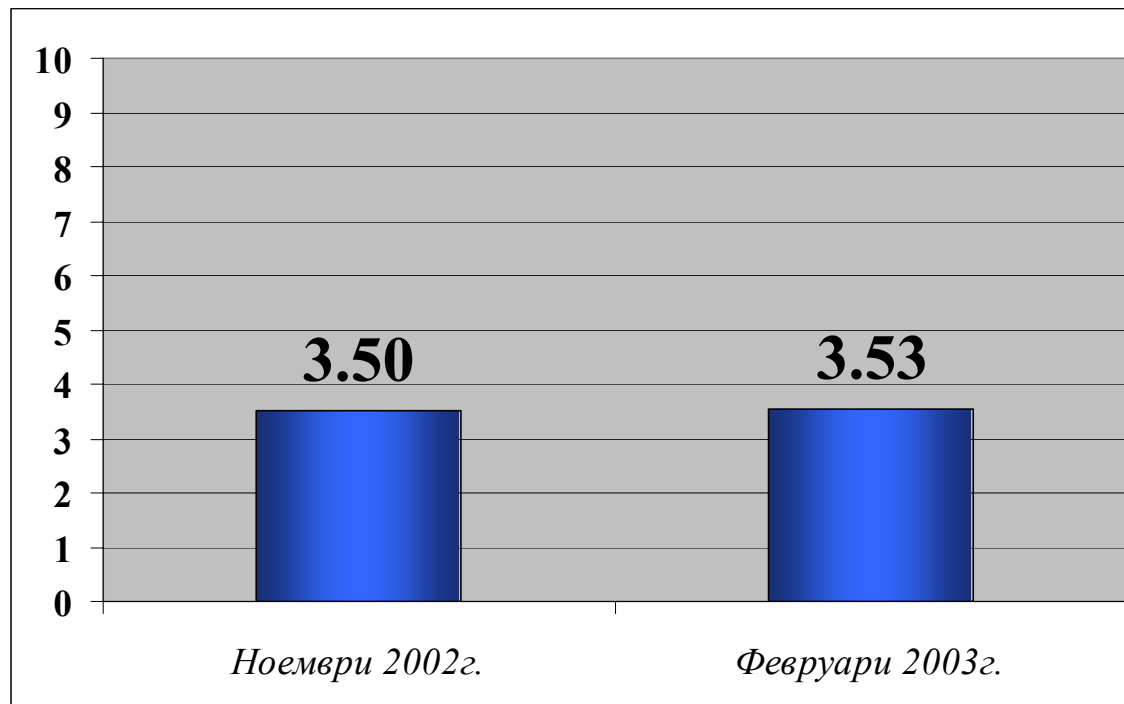
База: Всички респонденти (Ноември 2002г. N=1077; Февруари 2003г. N=1107)

I. ТРУДОВО-ПРАВНИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ

1. ИНДЕКС “ЗАЕТОСТ С НЕРЕГИСТРИРАНИ ТРУДОВИ ДЕЙНОСТИ”

Този индекс обобщава различните аспекти на “скритата” икономика при трудово-правните взаимоотношения. Той е показател за “сивотата” на трудовия пазар при неотчетената икономическа дейност. На практика този индекс запазва стойността си и все още не регистрира съществени изменения, резултат от предприетите от правителството мерки за ограничаване на случаите, в които не се сключва писмен договор с работодателя и не се плащат социални осигуровки (Графика 3)

ГРАФИКА 3 ИНДЕКС “ЗАЕТОСТ С НЕРЕГИСТРИРАНИ ТРУДОВИ ДЕЙНОСТИ”

База: Всички респонденти (Ноември 2002г. N=1077; Февруари 2003г. N=1107)

2. ТРУДОВА ЗАЕТОСТ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИЯ МЕСЕЦ

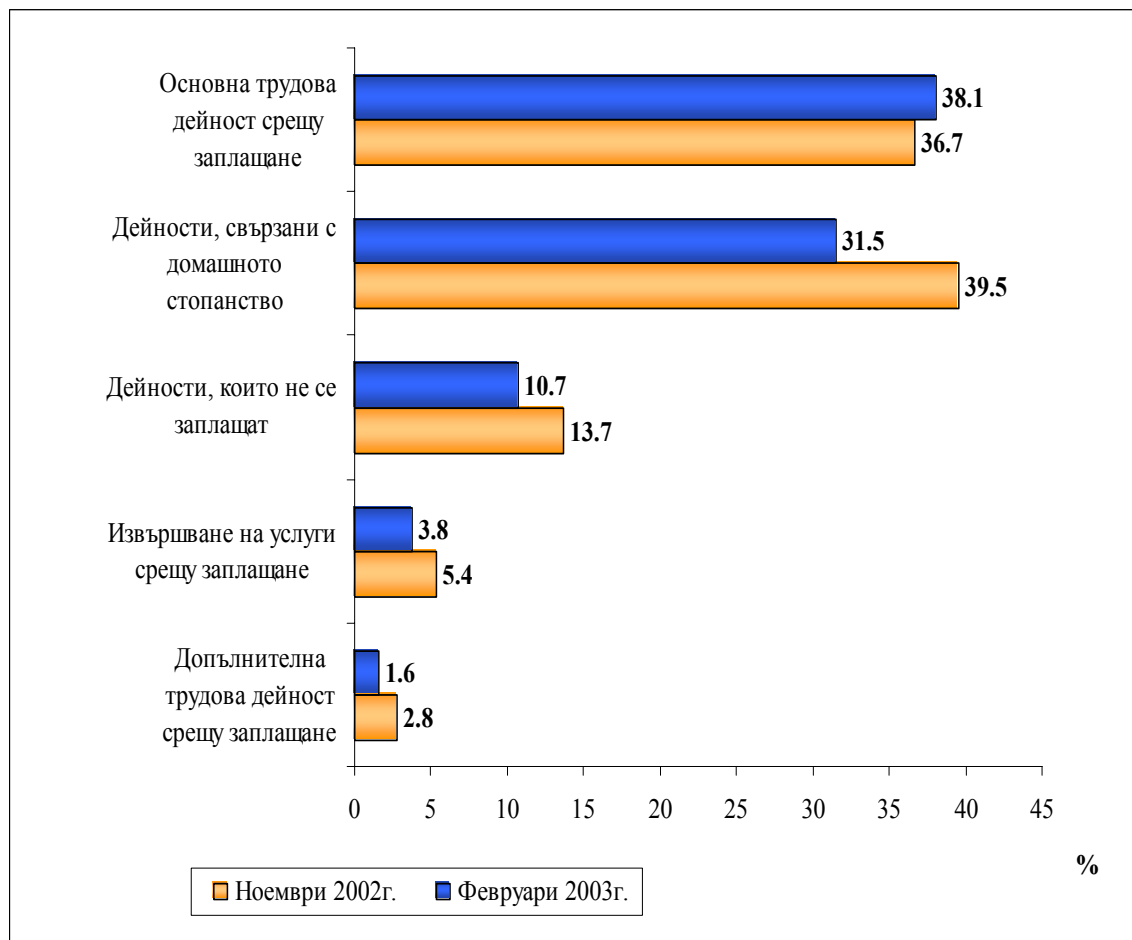
Едно от най-масовите проявления на “скритата” икономика е ангажирането на населението с нерегистрирани трудови дейности и избягването на осигурителни вноски.

Данните от проведеното през месец февруари 2003г. изследване потвърждават вече направените изводи на базата на пилотното изследване на “скритата” икономика от м. ноември 2002 г.

Дяловете на заетите с различни видове трудова дейност се запазват близки до тези от м. ноември, с изключение на заетите с *дейности, свързани с домашното стопанство (градина, ниви, животни)*. Спадането от 8 пункта на ангажираните с този вид трудова дейност е лесно обяснимо със сезонния характер на домашното стопанство.

Като цяло може да се каже, че делът на заетите в различни трудови дейности, нерегистрирани от официалната статистика, е значителен и към момента запазва нивото си от ноември 2002г. Макар и законни, на практика тези дейности са част от “скритата” икономика в страната и дават представа за дела ѝ. (Графика 4)

ГРАФИКА 4. ТРУДОВА ЗАЕТОСТ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИЯ МЕСЕЦ

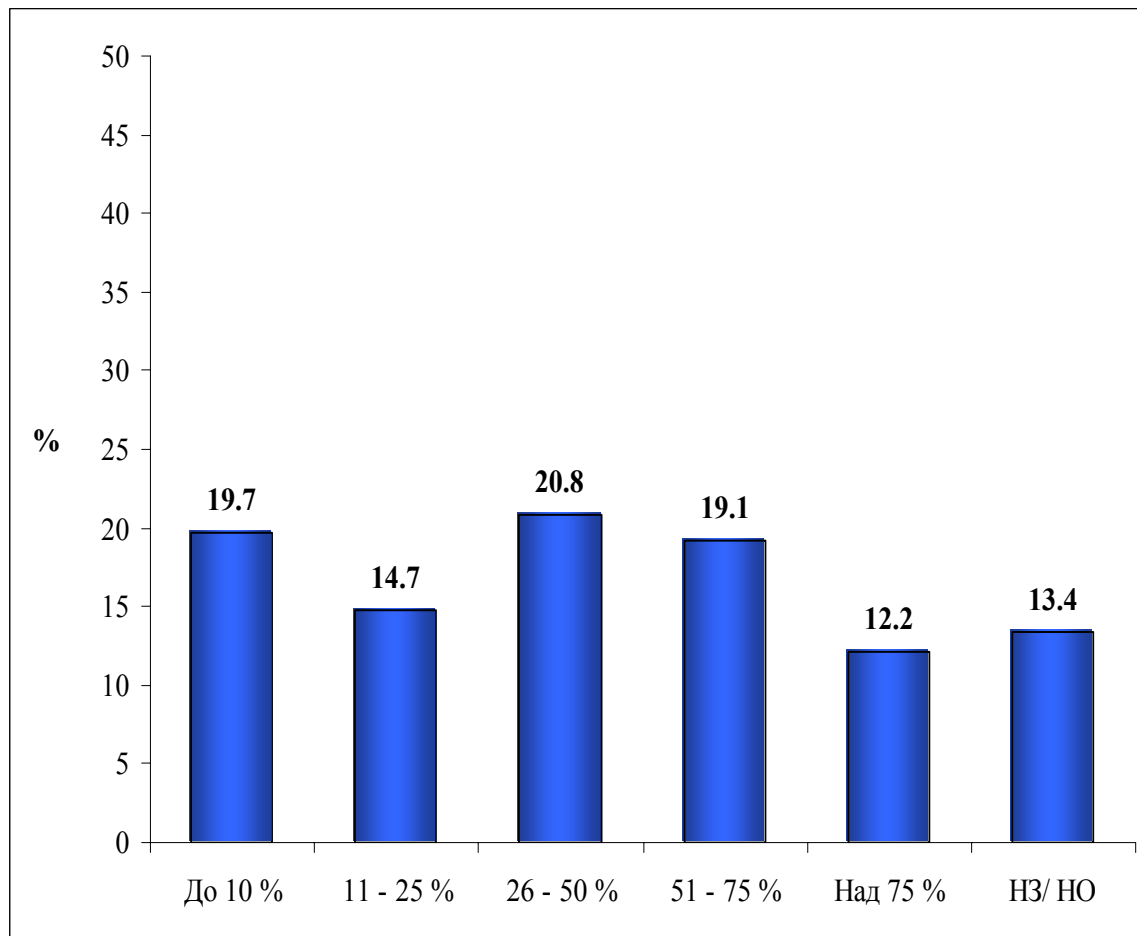

База: Всички респонденти
(Ноември 2002г. N=1077; Февруари 2003г. N=1107)

Данните от настоящето изследване отново потвърждават хипотезата, че *домашното производство* е един от основните начини на голяма част от домакинствата в страната да се справят с тежкото си финансово положение и да осигурят част от прехраната си.

Въпреки че в повечето случаи не се регистрира официално, домашното производство, предимно на хранителни продукти, се е превърнало в основен поминък за много хора. Близко една трета от всички респонденти посочват, че *повече от половината от храната на домакинството им през изминалата година е била лична продукция*. Този дял се запазва константен спрямо данните от пилотното изследване и показва, че продукцията, произвеждана в домашните стопанства не трябва да бъде подценявана. (Графика 5)

ГРАФИКА 5. ДЯЛ НА НАТУРАЛНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ СПРЯМО ОБЩОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ДОМАКИНСТВОТА

База: N=348 (Респондентите, които произвеждат собствена продукция)

Освен чрез лична продукция в семейни стопанства, част от хората допълват своите доходи и чрез *допълнителна трудова дейност* и извършването на *услуги срещу заплащане* - 5.4%.

Въпреки малките дялове, които не позволяват категорични изводи, може да се каже, че по-често срещана практика сред запитаните е да допълват своите доходи епизодично, чрез извършване на определени услуги срещу заплащане (3.8%), отколкото чрез редовно упражнявана, допълнителна трудова дейност срещу заплащане (1.6%).

Най-често извършваните услуги срещу заплащане са: *поддръжка на домакинството (почистване, изкопни работи, косене на тревата и т.н.); поправка/ ремонт на жилища/ сгради (дърводелски, ВиК услуги, боядисване и т.н.); фризьорски, шивашки и обушарски услуги; поправка и ремонт на вещи (поправка на кола/ велосипед или други превозни средства, поправка на електрически уреди и т.н.); услуги, свързани с грижа за хората и приготвянето и сервирането на храни и транспортни услуги (превоз, доставка, при преместване и т.н.). (Таблица 1)*

ТАБЛИЦА 1. АНГАЖИРАНОСТ С ТИПОВЕ УСЛУГИ СРЕЩУ ЗАПЛАЩАНЕ: (%)

	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.
Поддръжка на домакинството (почистване, прекопаване на градината, косене на тревата)	35,4	15,8
Поправка/ ремонт на жилища/ сгради (дърводелски, ВиК услуги, боядисване)	34,5	15,7
Услуги като фризьорски, шивашки, обушарски	3,6	12,1
Поправка и ремонт на вещи (поправка на кола/ велосипед или други превозни средства, поправка на електрически уреди)	12,6	11,7
Услуги, свързани с грижа за хората (грижа за деца, грижа за възрастни хора)	7,0	9,9
Услуги, свързани с приготвяне и сервиране на храни	1,6	9,9
Транспортни услуги (превоз, доставка, при преместване)	13,0	9,2
Отдаване на имоти под наем (апартаменти, магазини, гаражи)	5,5	2,4
Частни уроци (танци, чужди езици, спорт)	-	2,4
Услуги, свързани с венчавки, приеми, партита (музиканти, оркестър, Ди Джей, певци, фотографи)	-	2,3
Професионални услуги (психолози, психоаналитици, лекари, счетоводители, архитекти, математици)	5,1	2,1
Продажба на стоки (телемаркетинг, продажба “на врата”)	3,9	-
Заводски/ промишлени стоки (гравюри, дърворезби, продукти на заваряване)	1,9	-
Друго	10,9	20,0
<i>База</i>	<i>59</i>	<i>42</i>

3. СКЛЮЧЕНИ ДОГОВОРИ С РАБОТОДАТЕЛЯ

Уреждането на трудово-правните отношения между работника и работодателя посредством официално сключен договор е важен показател за дела на сивата икономика. Наличието на трудови договори дава представа както за дела на хората, които не са социално осигурени или имат занижени социални осигуровки, така и за укриваните от работодателите обороти на фирмите.

Данните показват значителна разлика при заетите с основна и допълнителна трудова дейност. При основната трудова дейност делът на сключените писмени договори е почти 4 пъти по-голям, отколкото при допълнителната. Прави впечатление, че въпреки краткия период между двете изследвания, делът на имащите писмени договори за допълнителната трудова дейност респонденти е намалял почти наполовина, докато при основната трудова дейност той се запазва константен. (Таблица 2)

ТАБЛИЦА 2. НАЛИЧИЕ НА ПИСМЕН ДОГОВОР С РАБОТОДАТЕЛЯ

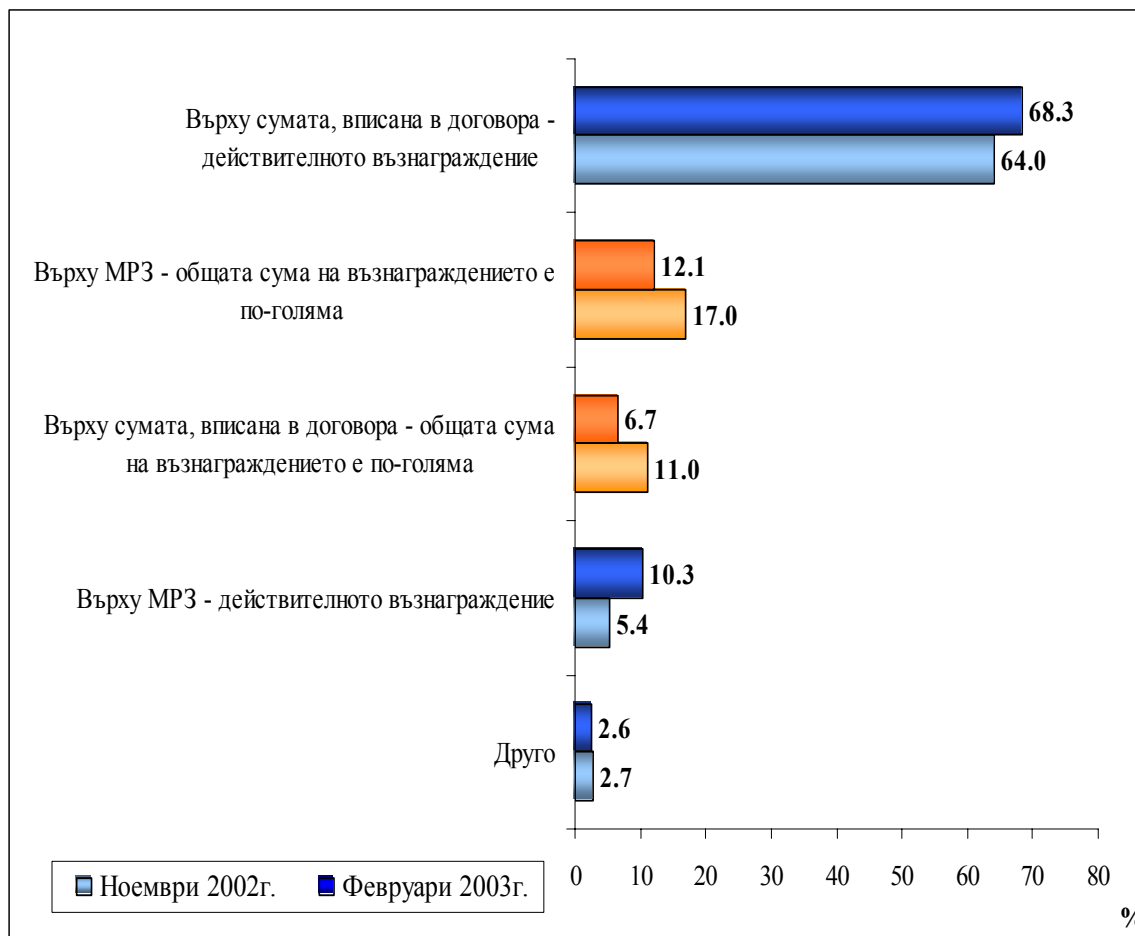
	За основна трудова дейност		За допълнителната трудова дейност срещу заплащане	
	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.
Да	86,0	85,8	39,2	22,6
Не	5,7	6,0	50,4	77,4
Самонает, свободна професия	2,9	2,9	3,0	-
Собственик/ съсобственик на фирма	5,4	5,3	7,5	-
<i>База</i>	<i>393</i>	<i>417</i>	<i>31</i>	<i>18</i>

4. ДОГОВОРИ СЪС “СКРИТИ КЛАУЗИ”

Макар че все още е рано да се говори за наличие на значим ефект в следствие на промяната на социалноосигурителното законодателство от началото на 2003г., първите промени вече са налице. Делът на респондентите, които са социално осигурени върху по-ниска от реалната сума на възнаграждението им намалява с 10 пункта – от 28.0% на 18.8%. В същото време нараства делът на тези, които са осигурявани върху действителното възнаграждение, което получават. Това говори, че приемането на адекватни промени в трудовото законодателство може пряко да повлияе върху “сивотата” в този сектор и да ограничи до голяма степен проявите ѝ.

Отново, както и при пилотното изследване, се забелязва разминаване между данните, получени чрез директно и косвено запитване по отношение на договорите със “скрити” клаузи. На директния въпрос дали през последния месец са получили възнаграждение, по-високо от посоченото в договора им, 10.0% от работещите на договор отговарят положително. Този дял нараства значително – на 18.8% - когато въпросът е зададен индиректно, за сумата, върху която се внасят социални осигуровки. (Графика 6)

ГРАФИКА 6. СУМА, ВЪРХУ КОЯТО СЕ ВНАСЯТ СОЦИАЛНИ ОСИГУРОВКИ

База: Респонденти със социални осигуровки
(Ноември 2002г. N=312; Февруари 2003г. N=348)

Въпреки малкият брой хора, посочили, че са се занимавали с допълнителна трудова дейност срещу заплащане, който не позволява да се направят категорични изводи, все пак заслужава да бъде отбелязана значителната разлика между видовете сключени договори за основна трудова дейност и за допълнителна трудова дейност.

Сред респондентите, които имат сключен писмен договор за *основната си работа* преобладават тези на трудов договор. При *допълнителната трудова дейност*, ако изобщо има сключен договор с работодателя, той е от типа граждански, за определен период от време или за свършена работа. (Таблица 3)

ТАБЛИЦА 3. ТИП НА ДОГОВОРА ЗА ТРУДОВАТА ДЕЙНОСТ СРЕЩУ ЗАПЛАЩАНЕ

	За основна трудова дейност		За допълнителната трудова дейност срещу заплащане	
	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.
Трудов договор	90,5	92,5	8,4	-
Граждански договор за определен период от време	8,2	7,0	62,6	24,2
Граждански договор за свършена работа	1,0	0,3	29,0	75,8
Друго	0,3	0,3	-	-
<i>База</i>	<i>334</i>	<i>357</i>	<i>11</i>	<i>4</i>

5. СОЦИАЛНИ И ЗДРАВНИ ОСИГУРОВКИ

По отношение на плащането на социални и осигуровки, може да се каже, че на практика при *допълнителната трудова дейност* работниците изобщо не се осигуряват, докато за *основната трудова дейност* съотношението е точно обратното. Едва 7.9% от работещите на основна работа не са осигурени социално. (Таблица 4)

При здравните осигуровки има по-голяма събираемост при допълнителната трудова дейност. При основната трудова дейност делът на работещите, на които изобщо не се внасят здравни осигуровки се запазва непроменен спрямо ноември 2002г. (Таблица 5)

ТАБЛИЦА 4. ПЛАЩАНЕ НА СОЦИАЛНИ ОСИГУРОВКИ

	Основна трудова дейност		Допълнителна трудова дейност	
	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.
Внасят се от работодателя	71,8	71,3	13,7	-
Внасят се от респондента	9,1	7,8	4,0	-
Внасят се от работодателя и от респондента	8,5	13,0	-	5,8
Не се внасят	10,6	7,9	82,3	94,2
<i>База</i>	382	408	29	17

ТАБЛИЦА 5. ПЛАЩАНЕ НА ЗДРАВНИ ОСИГУРОВКИ

	Основна трудова дейност		Допълнителна трудова дейност	
	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.
Внасят се от работодателя	66,0	64,0	15,0	17,8
Внасят се от респондента	11,4	9,9	7,5	6,0
Внасят се от работодателя и от респондента	16,1	19,6	3,4	5,8
Не се внасят	6,6	6,5	74,2	70,4
<i>База</i>	376	403	28	17

II. СКРИТИ ОБОРОТИ

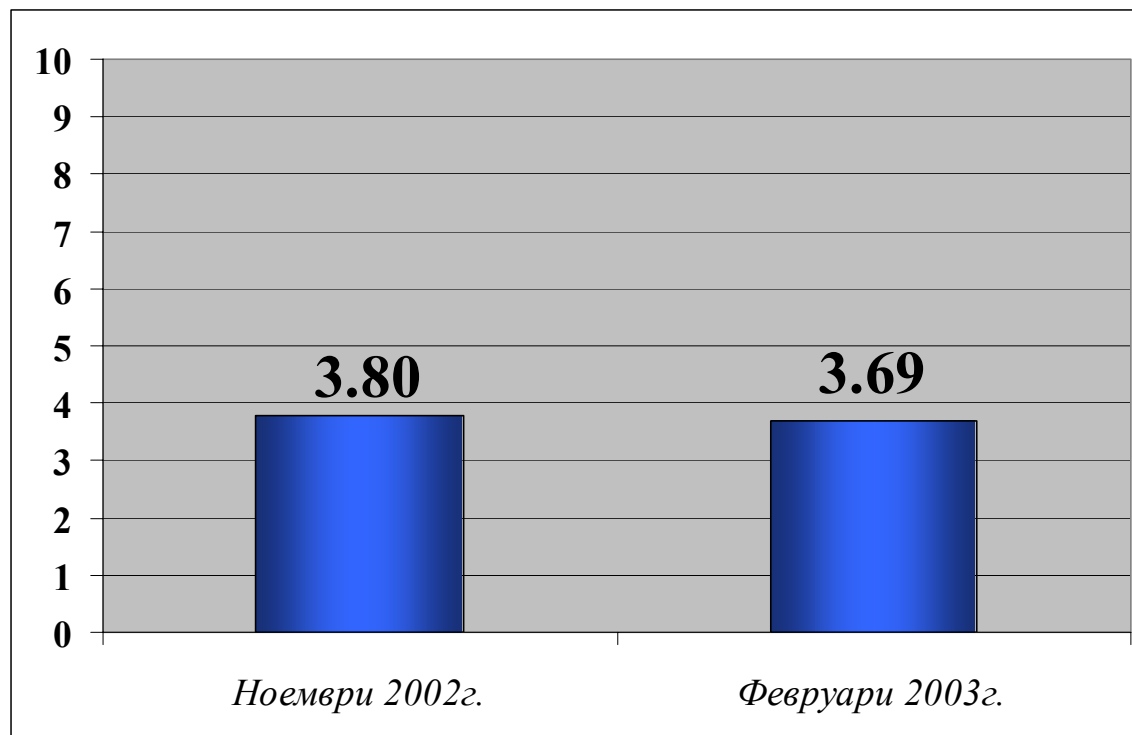
1. ИНДЕКС “СКРИТИ ОБОРОТИ”

Този индекс дава обобщаваща оценка на дяловете на случаите, в които не се издават данъчни документи за извършени покупки или ползвани услуги, както и на честотата на издаване на касови бележки за определени групи стоки.

Той проследява в динамика укриването на обороти от страна на търговците и доставчиците на услуги чрез неиздаване на данъчни документи – касови бележки и фактури – за извършени от тях продажби и предоставяне на услуги.

Както показва *Графика 7* регистрира се известен спад в стойностите на този индекс за наблюдавания период. Това се дължи на понижаване на дела на случаите, в които не е издаден данъчен документ за някои от видовете ползвани услуги. За сметка на тях обаче, при повечето стоки за дълготрайна употреба има повишаване на броя на случаите, в които не се издават касови бележки или фактури.

ГРАФИКА 7 ИНДЕКС “СКРИТИ ОБОРОТИ”

База: Всички респонденти (Ноември 2002г. N=1077; Февруари 2003г. N=1107)

2. ИЗДАВАНЕ НА ДАНЪЧНИ ДОКУМЕНТИ ЗА
ИЗВЪРШЕНИ ПОКУПКИ

За разлика от останалите показатели за проявите на “скрита” икономика, при неиздаването на данъчни документи – касови бележки и фактури – за закупени стоки и ползвани услуги се наблюдават известни разлики спрямо пилотното изследване.

По-значителни са различията при стоките за дълготрайна употреба. Наблюдава се увеличаване на броя на случаите, в които не са били издадени касови бележки или фактури при покупката на повечето от тези стоки. Изключение правят само мобилните телефони, при които продажбите са отчетени близо два пъти повече в сравнение с предишния период. Отново стоките, за които най-рядко се издават данъчни документи са автомобили и обзавеждане за дома. (Таблица 6)

Въпреки че дяловете на неполучилите касови бележки при покупката на стоки за дълготрайна употреба са сравнително малки, регистрираната тенденция към нарастване трябва да се вземе предвид и да бъде проследена в динамика.

ТАБЛИЦА 6. ЗАКУПЕНИ СТОКИ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ 2 ГОДИНИ (%)

	Ноември 2002г.			Февруари 2003г.		
	Закупили	Неполучили касови бележки	База*	Закупили	Неполучили касови бележки	База*
Автомобил	2,6	28,0	28	1,8	33,7	18
Обзавеждане за Вашия дом	5,4	13,2	58	5,1	12,2	50
Компакт дискова уредба (CD)	1,7	-	19	1,6	11,3	18
Клетъчен (мобилен) телефон,	10,1	20,5	109	11,0	7,9	116
Компютър	2,0	5,3	22	2,5	7,6	27
Хладилник	3,7	2,7	40	3,8	5,4	38
Автоматична пералня	4,2	-	46	4,0	5,0	40
Цветен телевизор	5,0	-	54	7,1	2,7	75
Прахосмукачка	3,6	-	39	4,5	2,1	46
Съдомиялна машина	0,3	-	3	0,2	-	2
Стерео система	1,3	10,4	14	0,7	-	7
База	1077	* Закупилите съответната стока		1107	* Закупилите съответната стока	

При *стоките за ежедневно ползване*, неиздаването на касови бележки запазва стойностите си от ноември 2002г. Единствената по-значима промяна е регистрирането на известен спад на случаите, в които респондентите са посочили, че *никога* не са получили документ при покупката на алкохолни и тютюневи изделия.

Като цяло, делът на случаите, при които не се издава или се издава инцидентно данъчен документ при покупка на стоки за ежедневно ползване се запазва константен – за повечето стоки той се движи между една четвърт и една трета. (Таблица 7)

ТАБЛИЦА 7. ЧЕСТОТА НА ИЗДАВАНЕ НА КАСОВИ БЕЛЕЖКИ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ ТРИ МЕСЕЦА ЗА СЛЕДНИТЕ ГРУПИ СТОКИ

	Хранителни продукти		Облекло и обувки		Алкохол и тютюневи изделия		Козметични и санитарни материали		Книги, учебници	
	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003
Във всички случаи	34,5	32,3	34,0	33,1	24,9	20,0	29,9	28,8	33,7	29,4
В повечето случаи	32,5	35,4	25,3	24,4	20,5	21,6	26,2	26,1	22,9	22,0
В около половината от случаите	9,0	9,0	8,4	8,1	10,1	14,0	10,7	12,1	7,3	7,5
В някои от случаите	18,5	18,9	22,4	25,4	22,5	27,3	24,4	25,2	22,4	27,5
Никога	5,6	4,4	9,9	8,9	22,0	17,1	8,7	7,8	13,6	13,5
<i>База (само пазарувалите такива стоки)</i>	<i>1022</i>	<i>1025</i>	<i>470</i>	<i>483</i>	<i>558</i>	<i>543</i>	<i>696</i>	<i>733</i>	<i>306</i>	<i>280</i>

3. ИЗДАВАНЕ НА ДАНЪЧНИ ДОКУМЕНТИ ЗА
ИЗВЪРШЕНИ УСЛУГИ

При ползването на услуги срещу заплащане, неиздаването на данъчни документи е още по-силно изразено. И тук, както при покупките на стоки, практиката да не се отчита официално извършената услуга, не само запазва стойностите си от ноември 2002г., но за част от услугите, нараства значително – напр. при поддръжка на домакинството (почистване, косене на тревата); частни уроци; услуги, свързани с венчавки, приеми, партит. (Таблица 8)

Въпреки малкият брой ползватели на част от услугите, върху който не е статистически коректно да се правят категорични изводи, може да се обобщи, че **“сивотата” в сектор “Услуги” е най-малко два пъти по-голяма отколкото при търговията със стоки.** Средният дял на неполучилите касови бележки за ползвана услуга е 61.9 %.

Тези цифри отново потвърждават тезата от пилотното изследване, че един твърде важен сектор от икономиката, какъвто е сектор “Услуги” е почти изцяло “сив”. На практика, нито неговите обороти, нито заетите в него се “улавят” и регистрират от официалната статистика.

ТАБЛИЦА 8. ИЗДАВАНЕ НА ДОКУМЕНТ ЗА ПОЛЗВАНИ УСЛУГИ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИЯ МЕСЕЦ (%)

	Ноември 2002г.		Февруари 2003г.	
	Ползвали	Неполучили финансов документ	Ползвали	Неполучили финансов документ
Поддръжка на домакинството (почистване, косене на тревата)	0,6	46,5	0,9	85,2
Услуги, свързани с грижа за хората	0,9	84,0	1,2	81,3
Частни уроци	2,2	68,6	1,8	74,0
Услуги като фризьорски, шивашки, обушарски	25,9	84,3	29,2	72,3
Поправка и ремонт на стоки	7,3	69,7	7,6	66,9
Поправка/ ремонт на жилища (дърводелски, ВиК услуги, боядисване)	5,0	87,1	3,7	64,5
Професионални услуги (психолози, лекари, счетоводители, архитекти)	13,1	67,0	19,8	62,9
Услуги, свързани с венчавки, приеми, партита	0,7	35,8	0,6	60,2
Заводски/ промишлени стоки (гравюри, дърворезби)	-	-	0,5	58,7
Ползване на имоти под наем	1,8	41,5	1,5	50,3
Транспортни услуги	6,2	42,5	9,1	41,3
Услуги, свързани с приготвяне и сервиране на храни	1,7	31,0	2,7	25,1
База	1077	База (ползвалите съответната услуга)	1107	База (ползвалите съответната услуга)

III. ПРЕРАЗПРЕДЕЛЕНИЕ

1. ЧЕСТОТА НА ПЛАЩАНЕ НА ДАНЪЦИ И ТАКСИ

Настоящото изследване потвърждава направените през ноември 2002г. изводи относно нагласите на хората да погасяват своите месечни задължения за консумативи.

Над 90 % от хората се стремят винаги да плащат задълженията си, независимо, че за повече от две трети това води до лишения за тях и техните домакинства. Част от хората плащат сметките си едва когато получат съобщение за изключване, но на практика няма респонденти, които да не плащат задълженията си, поради това, че смятат, че са много високи. (Таблица 9)

ТАБЛИЦА 9. СУБЕКТИВНИ НАГЛАСИ КЪМ ПЛАЩАНЕТО НА БИТОВИ ТАКСИ И СМЕТКИ (%)

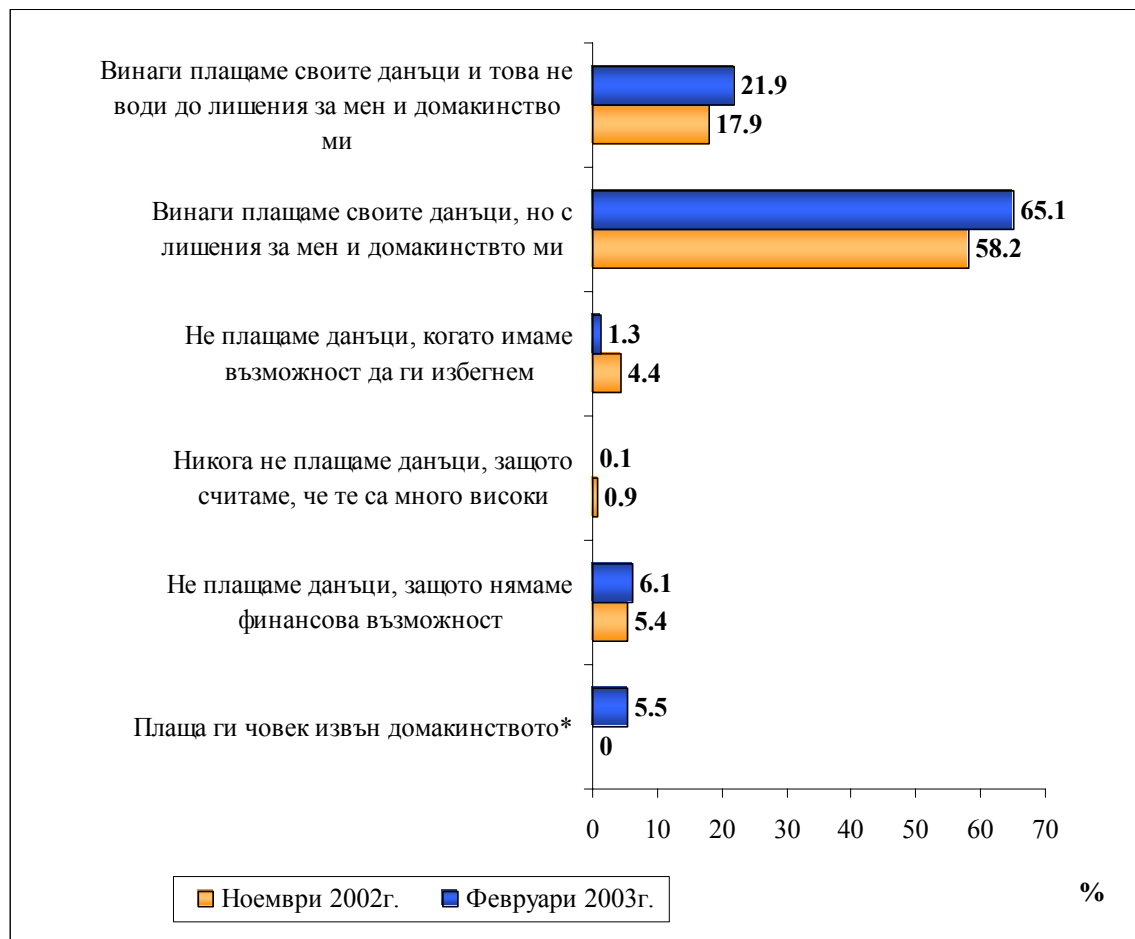
	Месечни такси и сметки									
	Електричество		Вода		Телефон		Парно отопление		Газ	
	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003
Винаги плащам сметките си и това не води до лишения за мен и домакинство ми	20,9	18,3	22,9	23,5	24,9	20,4	19,1	13,2	31,0	18,8
Винаги плащам сметките си, но с лишения за мен и домакинство ми	70,4	72,2	67,2	66,3	68,1	71,0	69,9	61,5	60,0	9,9
Плащам сметките си, когато получа съобщение за изключване и нямам възможност да ги избегна	5,5	4,8	5,9	4,9	4,3	4,8	6,8	7,0	5,1	0,0
Никога не плащам сметките си, защото считам, че те са много високи	0,2	-	0,4	-	0,2	-	-	-	-	10,3
Не плащам сметките си, защото нямам финансова възможност	3,0	1,4	3,5	2,1	2,5	0,6	4,2	11,8	3,9	-
Плаща ги човек извън домакинството/ плаща ги друг*	NA	3,3	NA	3,2	NA	3,3	NA	6,5	NA	61,1
<i>База</i>	<i>1010</i>	<i>1098</i>	<i>1005</i>	<i>1083</i>	<i>811</i>	<i>887</i>	<i>561</i>	<i>189</i>	<i>125</i>	<i>10</i>

*Тази опция е включена във въпроса през февруари 2003 г.

Подобно на сметките за консумативи, и при данъците *доминиращата нагласа е към коректност в плащането и своевременно издължаване*. Може да се каже дори, че се регистрира известна тенденция към нарастване на дела на хората, които винаги се стремят да плащат своите данъци, независимо дали това води или не до лишения за тях и тяхното домакинство (Графика 8)

Още веднъж следва да се подчертае, че данните от двете изследвания говорят за това, че в степената, в която съществува “сивота” в този сектор, причините трябва да се търсят не в желанието за укриване на данъци и неспазване на задълженията, а в обективната тежест на данъчното бреме и ниския жизнен стандарт на населението.

ГРАФИКА 8. СУБЕКТИВНИ НАГЛАСИ КЪМ ПЛАЩАНЕТО НА ДАНЪЦИ

База: Ноември 2002г. N=1077; Февруари 2003г. N=1039

2. НЕПЛАТЕНИ СПРЯМО ПЛАТЕНИ ДАНЪЦИ

Изказаната декларативно нагласа за коректно и навременно издължаване се потвърждава и от дела на платените спрямо неплатените данъци за предходната година – **90 % от имащите съответните задължения отговарят, че са платили изцяло данъка си** върху личните доходи, недвижимата собственост и движимото имущество. И тук тенденцията от ноември 2002г. се запазва непроменена. (Таблица 10)

ТАБЛИЦА 10. ИЗПЛАТЕНА ЧАСТ ОТ ДЪЛЖИМИТЕ ДАНЪЦИ ЗА ПРЕДХОДНАТА ГОДИНА (%)

	Нищо		Една четвърт		Половината		Три четвърти		Всичко		База*	
	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003
Данък върху личните доходи на членовете от домакинството	4,6	5,2	0,3	0,4	2,6	-	1,0	0,4	91,4	94,1	306	293
Данъците върху недвижимата собственост (жилище, вила, дворно място)	5,3	8,5	0,4	0,3	3,0	1,0	1,8	0,3	89,5	89,9	750	928
Данъците върху движимото имущество	3,3	6,5	-	-	0,7	0,3	-	-	96,1	93,2	308	356

* Имащите такива задължения

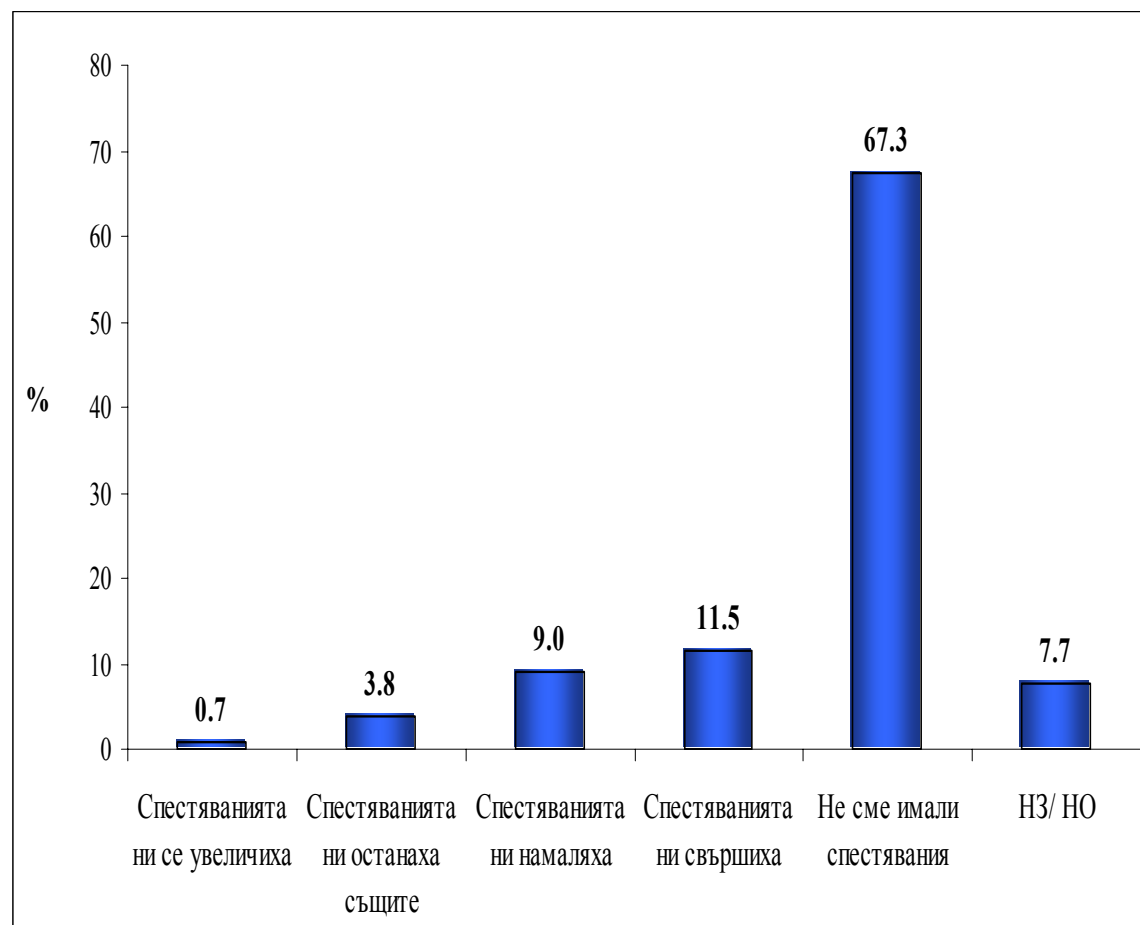
IV. СПЕСТЯВАНИЯ

Макар и косвен измерител, размерът на спестяванията на населението и неговото движение дава информация за жизненото равнище на населението и икономическите условия, в които съществува “скритата” икономика.

Както се вижда от данните в *Графика 9*, движението на спестяванията, доколкото има такова, е низходящо. При всеки десети запитан спестяванията на домакинството са намаляли през изминалата година, а при 11.5% - са свършили съвсем.

Значителна част от респондентите - над две трети - посочват, че изобщо не са имали спестявания.

Графика 9. Оценка за нивото на спестяванията на домакинствата спрямо предходната година

База: Всички респонденти N=1107

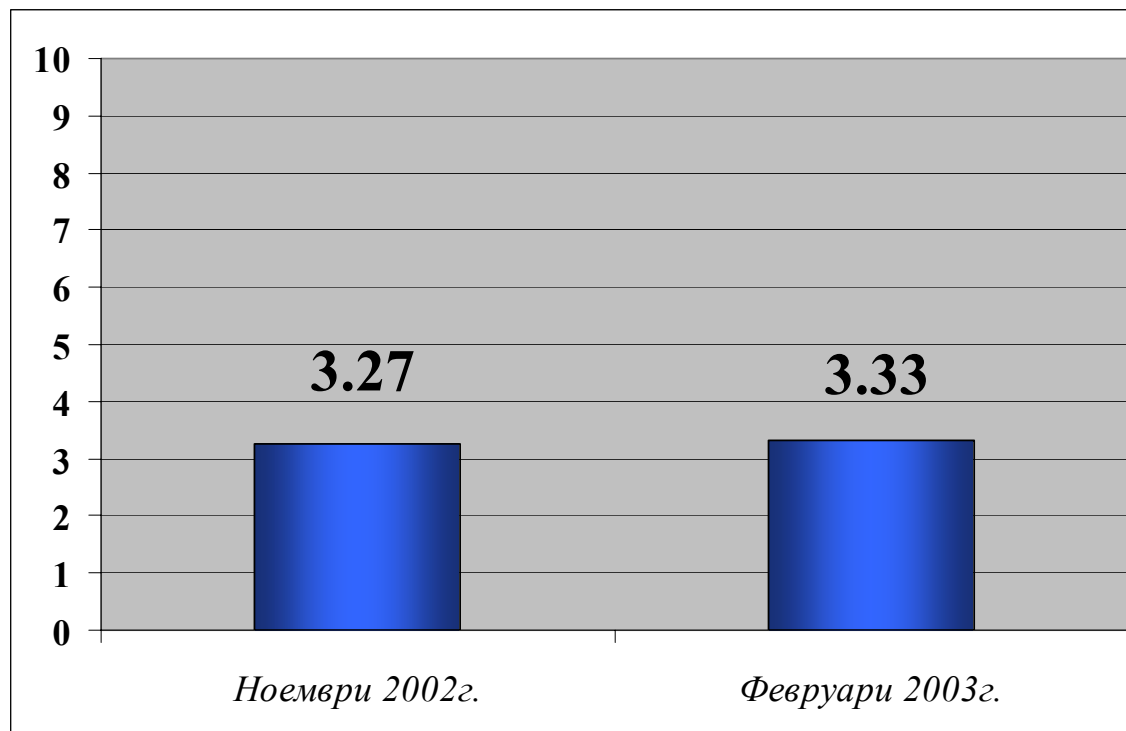
V. НАТУРАЛНА ИКОНОМИКА

1. ИНДЕКС “НАТУРАЛНА ИКОНОМИКА И ДОМАШНО СТОПАНСТВО”

Този индекс дава оценка на “тежестта” на натуралното производство и потребление в “скрития” сектор на икономиката. Въпреки че производителите на продукция в домашно стопанство за лично ползване не са задължени да регистрират официално тази трудова дейност и тя се смята за допълнителна, оказва се, че за голяма част от населението (31,5%) работата в натуралното стопанство се е превърнала в основен вид трудова заетост и основен поминък. В този смисъл, равнището на натуралната икономика е важен показател на “скритата” икономика.

Индексът включва следните под-индекси: “Заетост”, “Доходи” и “Потребление”. Като цяло, стойността на индекса се повишава слабо спрямо ноевври 2002г. Това се дължи придимно на повишаването на дела на натуралното потребление в общото потребление на домакинствата. (Графика 10)

ГРАФИКА 10 ИНДЕКС “НАТУРАЛНА ИКОНОМИКА”

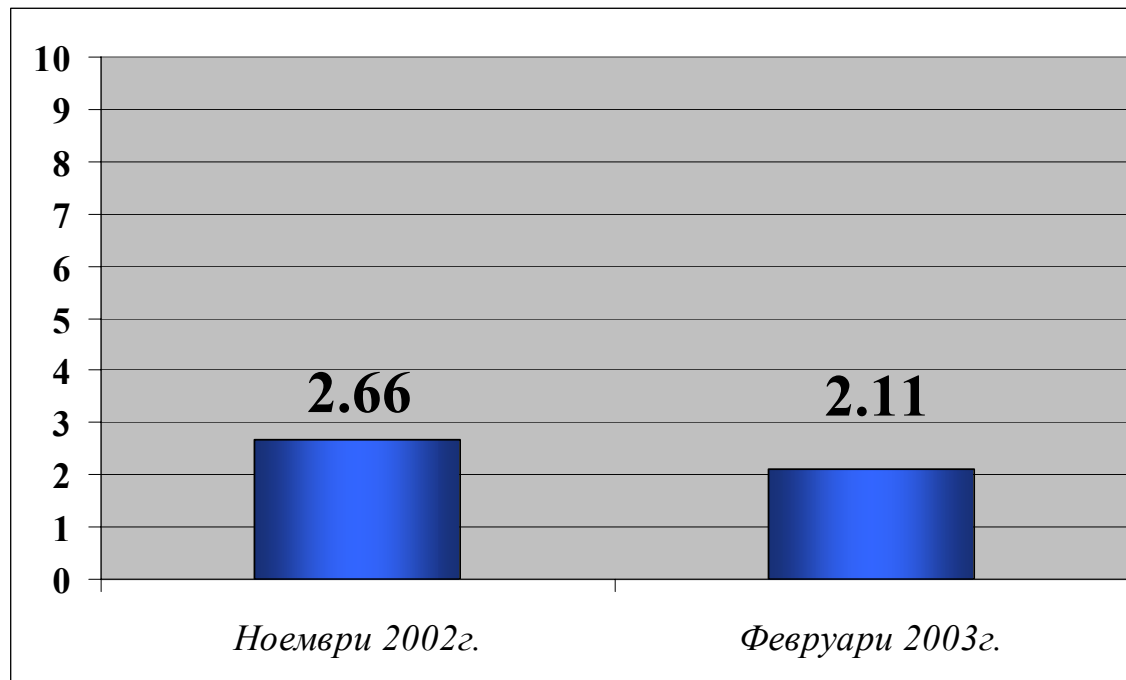
База: Респондентите, ангажирани с лични стопанства и доброволен труд
(Ноевври 2002г. N=574; Февруари 2003г. N=466)

2. ИНДЕКС “ЗАЕТОСТ В НАТУРАЛНОТО СТОПАНСТВО”

Този индекс дава обобщена оценка на дяловете на заетите с лични/ семейни стопанства и с домакински/ доброволен труд.

Забелязва се понижаване на стойността на индекса спрямо ноември 2002г., което се дължи на намаляване на дела на хората, посочили, че през последния месец са били ангажирани с дейности в домашно стопанство или с доброволен, неплатен труд. Основна причина за това е сезонният характер на работата в домашните стопанства, която е свързана предимно със селскостопански дейности. (Графика 11)

ГРАФИКА 11 ИНДЕКС “ЗАЕТОСТ В НАТУРАЛНОТО СТОПАНСТВО”

База: Респондентите, ангажирани с лични стопанства и доброволен труд
(Ноември 2002г. N=574; Февруари 2003г. N=466)

За близо една трета от българите работата в натуралното стопанство остава един от основните типове трудова заетост. Извършваните дейности от този тип осигуряват прехрана за голяма част от домакинствата и допълват семейните бюджети под формата на допълнителен доход.

Настоящото изследване регистрира известен спад на дяловете на основните продукти, които се произвеждат в домашното стопанство, но все още е рано да се каже дали това е тенденция към намаляване на домашната продукция. Сред най-масово произвежданите продукти *остават: домашните консерви, плодовете и зеленчуците, яйцата и месото.* (Таблица 11)

ТАБЛИЦА 11. ПРОИЗВЕЖДАНИ ПРОДУКТИ И СРЕДНО ПРОИЗВЕДЕНО КОЛИЧЕСТВО ЗА ЕДНА ГОДИНА В НАТУРАЛНОТО СТОПАНСТВО

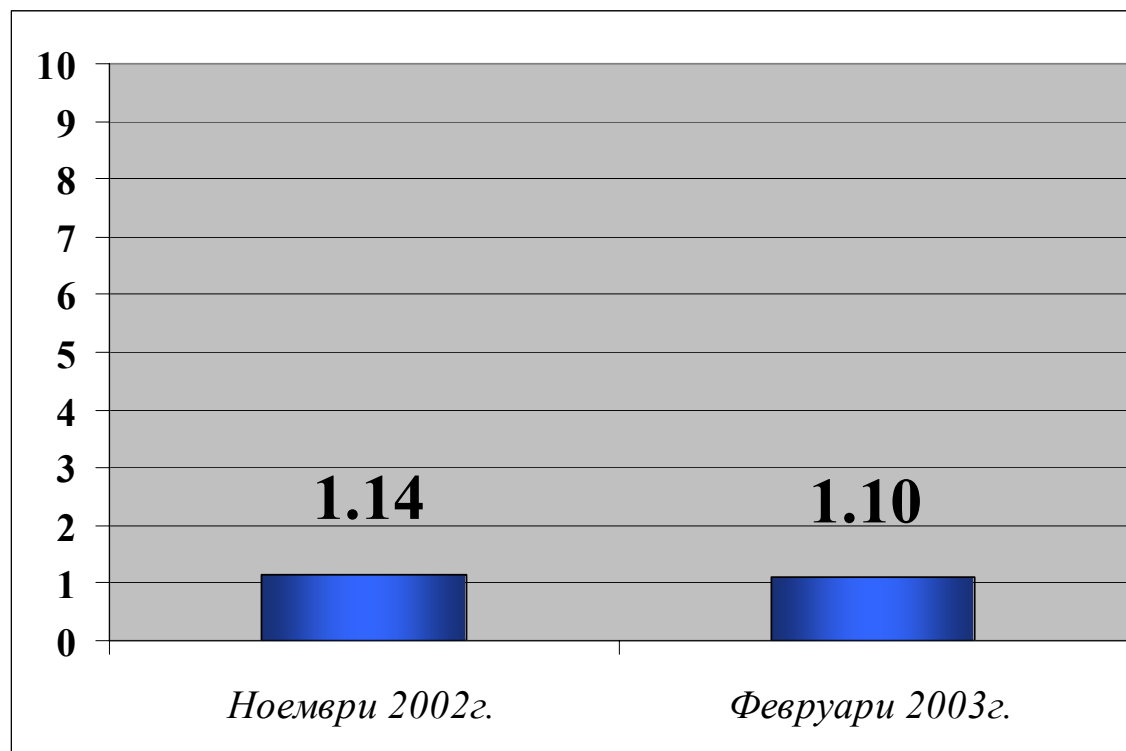
	Произвеждани продукти (%)		Средна стойност		База*	
	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003
Домашни консерви	30,9	26,4	101,14 кг.	89,30 кг.	215	218
Плодове и зеленчуци	34,9	25,9	117,29 кг.	127,46 кг.	205	181
Яйца	24,4	22,3	367,29 бр.	417,00 бр.	156	151
Месо	19,2	17,7	130,07 кг.	114,54 кг.	134	150
Прясно мляко	16,0	15,3	721,17 л.	569,95 л.	107	92
Грозде (лозя)	16,9	13,3	229,55 кг.	263,88 кг.	120	108
Алкохол	12,0	10,3	127,94 л.	112,89 л.	88	95
Сирене	10,6	9,0	39,22 кг.	35,93 кг.	72	54
Дини, пъпеши (бостани)	8,5	5,6	195,17 кг.	188,33 кг.	48	35
Хляб	1,7	1,1	186,14 кг.	113,42 кг.	10	7
База	1077	1107	*Произвеждащите съответната продукция			

3. ИНДЕКС “ДОХОДИ ОТ НАТУРАЛНОТО СТОПАНСТВО”

Индексът показва размера и значението на личната продукция, предназначена за продажба и получените доходи от реализацията ѝ. Той обединява в себе си следните два под-индекса: “Дял от продукцията, предназначен за продажба” и “Доход от продадена лична продукция”.

Този индекс се запазва без съществена промяна спрямо ноември 2002г. Към момента както доходите от продадена лична продукция, така и делът на произведените продукти, предназначени за пазара, запазват нивата си от пилотното изследване. (Графика 12)

ГРАФИКА 12 ИНДЕКС “ДОХОДИ ОТ НАТУРАЛНО СТОПАНСТВО”

База: Респондентите, които имат доходи от домашна продукция
(Ноември 2002г. N=362; Февруари 2003г. N=285)

Продукцията от натуралното производство е предназначена изключително за лично потребление. Почти всички произведени стоки се ползват изцяло от домакинствата.

Изключение прави прясното мляко, от което близо една трета от производителите продават различни количества. (Таблица 12)

ТАБЛИЦА 12 ДЯЛ ОТ ПРОДУКЦИЯТА ОТ НАТУРАЛНО СТОПАНСТВО, ПРЕДНАЗНАЧЕН ЗА ПРОДАЖБА

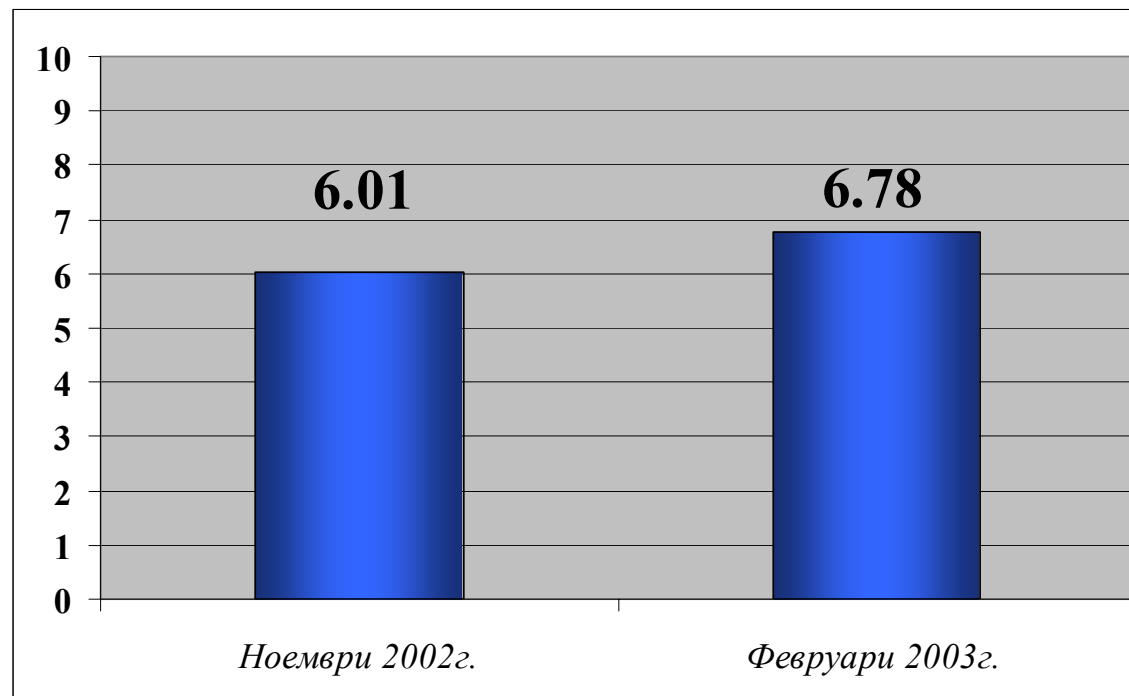
	Не се продава нищо		Около 1/4		Около 1/2		Около 3/4		Всичко		База*	
	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003	XI 2002	II 2003
Хляб	100,0	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	19	12
Прясно мляко	68,6	67,8	1,8	3,7	7,9	7,7	15,1	12,4	6,7	8,4	171	163
Сирене	94,9	100,0	2,5	-	1,8	-	0,8	-	-	-	111	95
Плодове и зеленчуци	94,2	95,8	0,8	0,8	2,5	1,4	1,7	1,0	0,8	1,1	362	278
Домашни консерви от собствено произведени плодове, зеленчуци, месо	99,1	100,0	-	-	0,9	-	-	-	-	-	324	285
Яйца	93,9	96,6	2,3	3,0	2,3	0,4	1,5	-	-	-	256	235
Алкохол	99,2	100,0	-	-	0,8	-	-	-	-	-	125	109
Дини, пъпеши (бостани)	93,5	95,0	-	3,5	3,2	1,5	3,2	-	-	-	90	59
Грозде (лозя)	98,4	96,5	1,1	1,3	-	0,8	-	0,8	0,6	0,6	177	140
Месо	92,5	96,4	0,6	1,6	3,7	0,5	2,8	0,9	0,5	0,6	204	192

4. ИНДЕКС “ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ПРОДУКЦИЯТА ОТ НАТУРАЛНОТО СТОПАНСТВО”

Този индекс показва относителния дял на *натуралното потребление* в общото потребление на домакинствата.

Както показва *Графика 13*, това е индексът с най-висока стойност, която продължава да се покачва спрямо изследването от ноември 2002г. За повече от една трета от домакинствата основна част от прехраната им за изминалата година е била от продуктите, произведени в личните стопанства.

ГРАФИКА 13 ИНДЕКС “ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ПРОДУКЦИЯТА ОТ НАТУРАЛНОТО СТОПАНСТВО”

База: Респондентите, които консумират домашна продукция (Ноември 2002г. N=384; Февруари 2003г. N=302)

ПРИЛОЖЕНИЕ. СТОЙНОСТИ НА ИНДЕКСИТЕ ЗА “СКРИТА” ИКОНОМИКА

1. НЕОТЧЕТЕНА ИКОНОМИЧЕСКА ДЕЙНОСТ	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.
	3.65	3.61
1.1. ЗАЕТОСТ	3.50	3.53
<i>1.1.1. Недекларирани работни места</i>	<i>2.15</i>	<i>2.73</i>
1.1.1.1. Дял на работещите без договор	3.09	4.47
1.1.1.2. Дял на работещите по договор със “скрити клаузи”	1.22	1.00
<i>1.1.2. Плащане на социални осигуровки</i>	<i>3.99</i>	<i>3.69</i>
1.1.2.1. Дял на лицата без социални осигуровки	5.17	5.50
1.1.2.2. Размер на възнаграждението, върху което се внасят социални осигуровки	2.80	1.88
<i>1.1.3. Дял на лицата без здравни осигуровки</i>	<i>4.36</i>	<i>4.17</i>
1.2. СКРИТИ ОБОРОТИ	3.80	3.69
<i>1.2.1. Издаване на данъчни документи за извършени покупки и ползвани услуги</i>	<i>3.80</i>	<i>3.69</i>
1.2.1.1. Дял на случаите на издаване на данъчни документи за извършени покупки	0.73	0.80
1.2.1.2. Дял на случаите на издаване на данъчни документи за ползвани услуги	6.84	6.38
1.2.1.3. Честота на издаване на касови бележки за определени групи стоки	3.83	3.89

2. НАТУРАЛНА ИКОНОМИКА И ДОМАШНО СТОПАНСТВО	Ноември 2002г.	Февруари 2003г.
	3.27	3.33
2.1. Заетост	2.66	2.11
2.1.1. Дял на заетите с лични/ семейни стопанства	3.95	3.15
2.1.2. Дял на заетите с домакински/ доброволен труд	1.37	1.07
2.2. Доходи	1.14	1.10
2.2.1. Дял от продукцията, предназначен за продажба	0.42	0.34
2.2.2. Доход от продадена лична продукция	1.87	1.87
2.3. Потребление	6.01	6.78
2.3.1. Относителен дял на натуралното потребление в общото потребление на домакинствата	6.01	6.78

Агенция “Витоша Рисърч” е специализирана в извършването на социални и маркетингови изследвания. Тя възниква като резултат от развитието на социологическата програма на Центъра за изследване на демокрацията, започнала своята дейност през 1989г.

“Витоша Рисърч” е специализирана в провеждане на изследвания в областта корупцията и престъпността, социалната политика, икономическото, политическото и електорално поведение, приватизацията, ценностните ориентации и нагласи на българското население, проучването на общественото мнение, оценка на аудиторията на медиите, маркетингови и рекламни изследвания и други.

Ул. “Александър Жендов” № 5, 1113 София

Тел.: 971 3000, Факс: 971 2233

Ел. поща: VR@ONLINE.BG

WWW.VITOSHA-RESEARCH.COM